

BOLLÓK ÁDÁM

A 9-10. SZÁZADI NYUGAT-EURÓPAI MAGYAR HADJÁRATOK RÉGÉSZETI EMLÉKEI

14

A Kárpát-medencét a 9. század utolsó éveiben birtokba vevő magyar családok és nemzetségek vagyona számos forrásból táplálkozott. Földjeik terményei, kiterjedt állatállományuk és a kézművesek termékei mellett a belső, valamint a nemzetközi kereskedelem haszna is megélhetésük alapjául szolgált. Ám mint a legtöbb nagyállattartó nép, diplomáciai és hadi tudásukra támaszkodva ők is előszeretettel egészítették ki e jövedelmeket a távolabbi vidékeken megtermelt és felhalmozott, majd általuk katonai eszközökkel megszerzett javakkal. Hadi erejüket jó pénzért már a Kárpát-medencei berendezkedésük előtt is többször állították mások szolgálatába, új hazájuk pedig újabb lehetőségeket nyitott meg előttük e téren.

Aranyozott rézlemez akantuszinda-díszítéssel (Rétközberencs-Paromdomb, szórvány a honfoglalás kori temető területéről – NYJAM©2017)

Aranyozott ezüst szíjvég akantuszinda és szárnyas griff ábrázolásával (Ladánybene-Benepusza, 10. századi férfisír – MNM©2017)

A részben az ellenségeik gyengítéséért még a pogány magyarokkal való megegyezést is vállaló európai uralkodókkal szövetségben, részben pedig önállóan vezetett magyar katonai vállalkozások anyagilag igen kifizetődéek voltak. A korabeli feljegyzések egyaránt említést tesznek a szövetségesi szerződések nyomán kapott, illetve a béke fejében átadott rendszeres és eseti anyagi juttatásokról, de a foglyok kiváltásáért kapott értékekről, valamint a külföldön katonai műveleteket folytató harcosok által összegyűjtött zsákmányról is. A legtöbb esetben a kifizetésekre minden bizonnyal ezüst pénzérmék formájában kerülhetett sor, de gyakran juthattak nemesféműből – főként ezüstsől – készült tárgyakhoz és ritka selyemszövetekhez is. Egy különösen részletes listát a Monte Cassinó-i apátságot „felkereső” magyar csapat ottani látogatásáról megemlékezve őrzött meg az apátság évkönyve: ezen a különféle ezüsttárgyak (füstölők, kelyhek, kanalak stb.) mellett bizánci selymek és más értékes textíliák is szerepelnek. Más kérdés, hogy e javaknak a konkrét esetben legfeljebb csak egy kisebb része juthatott el végül a Kárpát-medencébe, ugyanis a hazafelé tartó magyar lovasokat a helyiek még Itáliában meglepték, s a náluk lévő zsákmányt – vagy annak legalábbis egy részét – végül elvették tőlük.

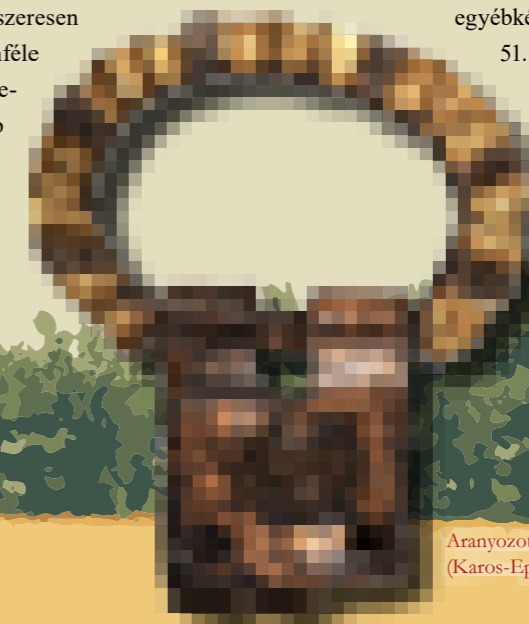
Ezek után aligha csodálkozhatunk azon, hogy a 10. századi Kárpát-medencei sírok leletei között, ha nem is túl gyakran, mégis viszonylag rendszeresen láttak és látnak napvilágot különféle nyugat-európai uralkodók által vertett ezüstpénzek. Jóval meglepőbb azonban az, hogy a követjárások alkalmával az előkelők és a követekek által ajándékba kapott, a béke

áraként fizetett juttatások között szereplő, illetve a hadjáratok során zsákmányként összegyűjtött nyugat-európai tárgyak közül mindössze néhány került mindeddig elő a magyarság 10. századi temetkezéseinek leletei között.

Érdekes ugyanakkor, hogy az 1840-es években napvilágra került és elsőként honfoglaló magyarként azonosított benepusztai sír tárgyai között már volt egy ilyen darab: egy aranyozott ezüst szíjvég. Jellemző ugyanakkor, hogy bár a korabeli leletek szaporodásával már a 19. század utolsó évtizedeiben is érzékelték a szakemberek, hogy ezen, egyik oldalán szárnyas griffel, a másikon pedig akantuszindával díszített emlék idegen eredetű a honfoglalás kori leletanyagban, ugyanakkor sokáig vitatott maradt, hogy Európa mely vidékén is készülhetett pontosan. Azt, hogy a szíjvég minden valószínűség szerint a mai északolasz, avagy a svájci–délnémet térség terméke lehet, csak nemrégiben ismerte fel a kutatás. Nem övezte nagyobb szerencse a szintén korán megismert tiszasalamoni szíjvéget sem. Egy budapesti temetkezésből napvilágra került aranyozott bronz, illetve a karosi II. temető 7. sírjában feltárt aranyozott ezüst csatot viszont formai jellegzetességeik (elsősorban a csatkarika, illetve az arra ráhajtott rögzítőlemez) alapján már röviddel megtalálásuk után egyértelműen nyugat-európai típusúnak határozták meg. Hasonló, de vasból kovácsolt csatok láttak egyébként napvilágot a karosi II. temető 36. és 51. sírjaiban, valamint Biharkeresztesen is.

A rétközberencsi 10. századi temető egyik földmunkák által elpusztított temetkezésének aranyozott rézlemez-töredékeit viszont sokáig

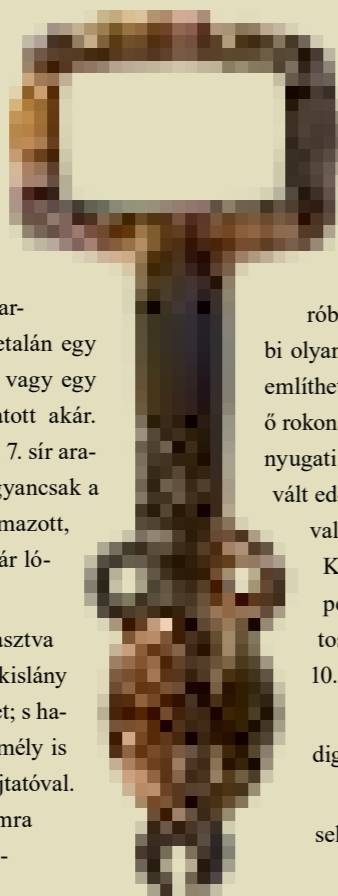
Aranyozott ezüst csatkarika rézlemez csatosttel (Karos-Eperjesszög, II. temető 7. sír – HOM©2017)

15

egy tarsolylemez maradványainak vélték. A bepusztai szíjvégen láthatóhoz hasonló akanuszinda azonban elárulja, hogy ez a lemez is az észak-itáliai, illetve svájci–bajor vidék mestereinek keze alól kerülhetett ki. A tárgy egyik széléből kiálló szegecsmaradvány, a hátoldalára oxidált farostok, illetve a korabeli nyugat-európai párhuzamok egyébként arra is utalnak, hogy a lemez eredetileg egy ereklyetartó ládika, esetleg egy könyvkötés díszeként, netalán egy templom oltárának/szószekének alkotórészeként vagy egy hordozható oltár fémborításaként is szolgálhatott akár. Hasonló funkciója lehetett eredetileg a szakonyi 7. sír aranyozott rézlemezenek is, amelynek készítője ugyancsak a korabeli nyugaton divatos motívumokat alkalmazott, ám amelyet új, Kárpát-medencei tulajdonosa már lószerszámának díszévé alakított/alakíttatott át.

Szintén új szerepkörben, nyakláncára akasztva hordott egykor egy dunai városi sírban nyugvó kislány egy, a nyugati férfi kardszíjához tartozó veretet; s hasonlóan járt el egy Sárospatakon eltemetett személy is egy nyugati típusú sarkantyúhoz tartozó szíjbújtatóval. De így tett a karosi II. temető 56. sírjába nyugalomra helyezett nő is a korábbi, nyugat-európai tulajdonosa által még egy ruhakapcsoló tűbe (fibulába) illetve viselt kámeautánzzattal. A fentebb említett tiszasalamoni szíjvéggel azonos helyről ismertté vált oroszzlándíszes kerek bronzöntvénynek – talán ugyancsak egy fibula tartozékának – a rajta látható, utólag beütött lyukak alapján megint csak új felhasználási módot találhatott Kárpát-medencei gazdája. A 9–10. századi nyugaton ereklyetartók, oltárok,

Aranyozott réz kardszíjveret (Dunaiújváros-Radiátorgyár, 10. századi gyermek sír – DIM©2017)

kelyhek, könyvkötésborítások és ékszerek díszeként egyaránt kedvelt római kori gemmák (azaz vésett ékkövek) valamiképpen a 10. századi Kárpát-medence lakosainak birtokába jutott darabjai sem kerülhették el a sorsukat: eredeti környezetüktől megfosztva, helyben készült ékszerek díszévé váltak.

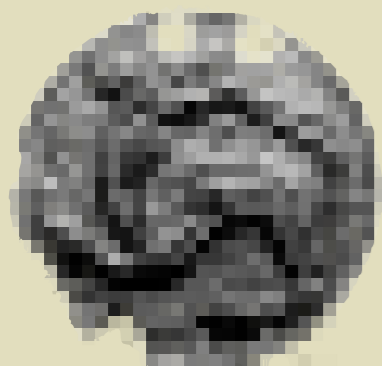
Az ezüstérmék és a mintegy másfél tucat apróbb-nagyobb tárgy mellett mindössze néhány további olyan, a korabeli magyarok sírjaiból ismert tárgytípus említhető még, amelyekhez utolsó tulajdonosaik vagy az ő rokonaik nyugat-európai útjaik során juthattak hozzá. A nyugati típusú vaskengyelek közül mindössze néhány tíz vált eddig ismertté a Kárpát-medencében, az ezeknél jóval gyakoribb, a korabeli Nyugat-, Észak-, Közép- és Kelet-Európában egyaránt kedvelt kétélű kardokról pedig aligha jelenthető ki, hogy azok többsége biztosan zsákmányként vagy ajándékként került volna a 10. században a magyarok kezére.

Ennyi maradt volna hát mindössze a fél évszázadig Európa urait fenyegető katonai vállalkozások után?

A sátrak belsejét díszítő és a ruházat díszévé tett selymek, bőrök és értékes textilek persze elhasználódtak, tönkrementek, míg sírba került darabjaik a földben nagyrészt elporladtak. A színes- és nemesfém tárgyakat (érméket, viseleti elemeket, az egyházi felszerelés darabjait stb.) beolvasztották, a fel nem használható elemeket eldobták vagy továbbadták a kereskedőknek (pl. a vésett

ékköveket). Az így szerzett fémből azután saját használatra vagy eladásra új tárgyakat: ruha- és lószerszám díszeket, edényeket és más darabokat készítettek.

Kerek bronzöntvény visszafelé tekintő oroszzlán ábrázolásával (Tiszasalamon, szórvány a honfoglalás kori temető területéről – archív fotó)

Honfoglalás kori gyűrű betétköveként újrahasznosított római kori gemma (Gádoros-Boeszkai utca, 2. sír – archív fotó)

Csüngővé alakított, egykor fibulát díszítő üvegpaszta kámea (Karos-Eperjesszög, II. temető 56. sír – HOM©2017)

A 11. századból származó Monte Cassinói Codex Benedictus

A nyugat-európai hadjáratok eredményét tehát a honfoglaló magyarok sírjaiban valójában magunk előtt láthatjuk, csak éppen új tulajdonosaik kezén gyökeresen megváltozott alakot öltve.

Egy érdekes körülményre viszont mindemellett az írott forrásokkal együtt vizsgálva az a néhány emlék is rávilágít, amely végül valahogy mégis csak elkerülte a beolvasztást/kidobást. Ez utóbbiak ugyanis gyakran olyan tárgyakból származnak – pl. egyházi felszerelések darabjai, ruhakapcsoló tűk, sarkantyúk, bizonyos ékszer típusok –, amelyeket a 10. századi Kárpát-medence lakosai saját maguk nem használtak. A korabeli források alapján ráadásul úgy tűnik, hogy a nyugati hadjárataik során a magyarok előszeretettel támadtak meg és fosztottak ki templomokat és kolostorokat, mivel

azok időnként jelentős vagyon felett rendelkeztek, s könnyebb célpontot jelentettek a katonailag megerősített és harcosokkal védett váraknál és városoknál. Nem lenne tehát meglepő, ha a támadók kezére került értékek között is kiemelkedő arányt képviseltek volna az egyházi tárgyak, amelyekkel viszont

beolvasztásukon túl nemigen tudtak mást kezdeni az új tulajdonosok. Amint az emlékmag összetétele mutatja, legfeljebb csak néhányan lehettek, akik a nyugatról beszerezhető tárgyak közül a saját tárgyi kultúrájukban is szereppel bíró textilek, fegyverek és övdíszek mellett valamilyen személyes okból megőriztek egy-egy, a zsákmányból származó csecsebecsét. Ezeket a személyes okokat azonban valószínűleg már sohasem tudhatjuk meg...

Berengár érme Neszmélyből (MNM©2017)

(Mozaik Kiadó©2017)